

ET CETERA (есеї, роздуми, враження)

Людмила Береза

ІСПИТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАПРОВАДЖЕННЯ НОВОЇ ДЕРЖАВНОЇ МОВНОЇ КУЛЬТУРИ

Саме так звучить заголовок офіційної сторінки Національної комісії зі стандартів державної мови. Дійсно, іспит на рівень володіння державною мовою особами, які зобов'язані володіти державною мовою та застосовувати її під час виконання службових обов'язків, видається своєчасним та актуальним, передовсім, зважаючи на Постанову Кабінету Міністрів України від 06 листопада 2019 року № 911 «Деякі питання Національної комісії зі стандартів державної мови» та Концепцію державної мовної політики, затверджену Указом Президента України від 15 лютого 2010 року № 161/2010, яка визначає стратегічні пріоритети в подоланні спричинених багатомовною асиміляційною політикою колонізаторів та окупантів деформацій національного мовно-культурного і мовно-інформаційного простору та відповідно до якої повноцінне функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території держави є гарантією збереження ідентичності української нації та зміцнення державної єдності України. Іспит покликаний забезпечити виконання Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» щодо підтримки української мови шляхом сприяння володінню українською мовою громадянами України; застосуванню української мови відповідно до вимог українського правопису та інших стандартів державної мови. Не менш вагомим аргументом актуальності іспиту, вважаємо, є можливість у такий спосіб відновити престиж державної мови та запровадження нової державної мовної культури.

Так, у липні 2021 року стартувала іспитова версія 1.0 тривалістю 2 години. Для претендентів на посаду державного службовця тестування проходило за чотирма блоками:

- 1) культура мови (24 тестові завдання);
- 2) читання (20 тестових завдань);
- 3) письмо (одне завдання відкритого типу);
- 4) говоріння (два завдання відкритого типу).

Іспит на визначення рівня володіння державною мовою 2.0 для виконання службових обов'язків за оновленою процедурою розпочався 12 серпня 2021 року. Версія 2.0 покликана спростити процедуру іспиту, зокрема було змінено час, відведений для його складання. Тепер тривалість іспиту становить 30 хвилин. Це вплинуло на структуру іспитової роботи – Комісія трансформувала письмовий блок іспитової роботи та оптимізувала набір завдань. Письмова частина, що складається з тестів, стала складнішою, оскільки було скорочено кількість тестових завдань до 29. Усна частина містить одне завдання – монолог.

© Береза Л., 2021

Під час іспиту особи, які зобов'язані володіти державною мовою та застосовувати її під час виконання службових обов'язків, мають продемонструвати високий рівень сформованості комунікативної компетентності, яка виявляється у здатності вільно користуватися мовою в різних видах мовленнєвої діяльності. Для перевірки сформованості комунікативної діяльності претендента іспитова робота містить завдання на читання, письмо й говоріння. Ступінь розуміння прочитаного дозволяє оцінити рівень сформованості рецептивних умінь претендента, а результати завдань на письмо та говоріння свідчать про рівень сформованості продуктивних умінь особи.

Аби оцінити обсяг знань з української мови осіб, які зобов'язані володіти державною мовою та застосовувати її під час виконання службових обов'язків, у Черкаській області, нами було проведено експериментальне дослідження. Протягом трьох місяців (від вересня до грудня) на базі Черкаського державного технологічного університету здійснювалася підготовка претендентів до іспиту. У процесі підготовки викладачі надавали консультацію щодо технічних особливостей іспитового процесу, а також перевіряли комунікативну здатність особи, визначали її лексичний діапазон, ступінь вправності у застосуванні граматичних структур, а також обізнаність зі стратегіями ведення усного та письмового офіційного спілкування, які відповідають рівню вільного володіння державною мовою першого ступеня та рівню вільного володіння державною мовою другого ступеня відповідно до Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» з урахуванням рекомендацій Ради Європи з мовної освіти. В експерименті взяли участь 4 групи різних за віком (від 30 до 55 років), за рівнем освіти, за професійною діяльністю (юристи, військові, лікарі, діловоди, освітяни), за соціальним статусом (які мають роботу та безробітні). Загальна кількість респондентів становила 27.

Під час перевірки навичок монологічного мовлення нами було встановлено, що всі 27 претендентів чітко розуміють завдання, мають власну думку щодо зазначеної теми.

Критерії оцінювання	Розуміння завдання	Вираження власної думки	Послідовність викладу	Словниковий запас	Вимова і темп мовлення	Синтаксична правильність	Правильність уживання форм	Самовираження
Кількість респондентів, у яких критерій дотриманий повністю	27	27	26	18	25	17	25	25
% від загальної кількості	100%	100%	96%	67%	93%	63%	93%	93%

Найбільше труднощів були пов'язані зі словниковим запасом, зокрема мовлення 67% осіб містило росіянізми, тавтології, спостерігалось недоречне вживання іншомовних слів. Послідовність викладу була порушена лише в 4% респондентів: висловлення було нелогічним або відсутній причиново-наслідковий зв'язок компонентів повідомлення. У 7% претендентів були порушені вимова і темп мовлення, як-от: нормативне наголошування загальноновживаних слів, вимова дзвінких та шиплячих. Синтаксична правильність не відповідала нормам у 37% респондентів. Спостерігалось одноманітне вживання синтаксичних структур та недотримання правил керування. 7% претендентів припускалися помилок у творенні відмінкових форм та щодо вживання ступенів порівняння. Окрім того, близько 7% респондентів не впоралися з критерієм самовираження, зокрема з використанням логічного наголосу, вставних слів, експресивних засобів, застосуванням невербальних засобів.

Під час перевірки письмової частини нами було встановлено, що завдання на визначення близьких чи протилежних за значенням слів не викликали труднощів у претендентів на посаду держслужбовців.

Поширеною помилкою було поєднання паронімів із запропонованими словами. «Особовий» рахунок чи «особистий»? «Воєнна» підготовка чи «військова»? 20 респондентів (74%) не впоралися з цим завданням. Слова, що становлять паронімічний ряд, переважно співвідносяться в логічному та смисловому плані, що стає причиною їх змішання в мовленні. Проте необхідно враховувати, що пароніми, які входять до пари, поєднуються з різним набором слів.

До типових помилок належать неправильне визначення синтаксичних зв'язків числівника з іменником та ненормативність фіксації числівника в ділових документах, наприклад:

(1) Позначте речення, у якому правильно вжито всі слова та форми:

- А Відстань між селами приблизно два з половиною кілометри.
- Б Упродовж місяця запити надіслало двадцять два громадянини.
- В Поряд із будівлею виділили десять і три десятих квадратних метри.
- Г Цьогоріч місто святкує чотириста п'ятдесят роки від його заснування.

Для 78% претендентів таке завдання виявилось нелегким, проте для 89% респондентів найскладнішими видалися вправи на редагування, наприклад:

(2) Позначте рядок, у якому речення потребує виправлення:

- А Вислухавши звіт доповідача, експерти констатували збільшення обсягів транзитних потоків через територію держави.
- Б Заслухавши ідеї програмістів, представники компанії збільшили видатки на реалізацію інноваційних проєктів.
- В Дякуючи талановитій молоді, цьогоріч багато перспективних проєктів запрацювало успішно.
- Г Допомагаючи одне одному, співробітники відділу зможуть підвищити показники ефективності.

(3) Позначте речення, у якому порушено точність висловлювання:

- А Рівнозначна посада – це посада державної служби, яка належить до однієї підкатегорії посад державної служби.

Б Поліція в Україні є органом влади, який забезпечує охорону прав і свобод людини, протидіє злочинності, підтримує безпеку і порядок.

В Посадовець не змінив свого ставлення до проблем відшкодування матеріальних збитків, які пов'язані з неправильним оформленням документів.

Г У діловій сфері поступово утверджується виразно індивідуалізоване мовлення, яке розкриває сутність особистості, її інтелект, культуру, освіченість.

Такими ж проблемними для респондентів стали завдання на визначення висловів, **які відповідають нормам культури мови, наприклад:**

- (4) **А** вносити питання на розгляд
Б заключати договір з організацією
В зберігати за собою право
Г залучати додаткові ресурси
Д одержувати товар по накладній
Е задовольняти вимоги в значній мірі

Зауважимо, що лише 70% осіб впоралися з завданнями на творення дієприкметників та використання дієслівних форм у діловому тексті, як-от:

- (5) **Позначте три речення, які потребують виправлення:**

А Подаючи декларацію вчасно, державний службовець виконує норму закону.

Б Подавши декларацію вчасно, державний службовець виконує норму закону.

В Державний службовець, який подав декларацію вчасно, виконав норму закону.

Г Державний службовець, подавши декларацію вчасно, виконав свій обов'язок.

Д Вчасне подання декларації є виконанням норми закону з боку кожного державного службовця.

Е Державний службовець, подаючи декларацію вчасно, виконує норму закону.

Варто зазначити, що 67% претендентів продемонстрували гарне розуміння фразеологізмів. Для 74% респондентів не викликали труднощів завдання на поєднання іншомовних слів з українськими відповідниками та розстановку розділових знаків.

Отже, результати експерименту акцентують теми, на які варто звернути особливу увагу під час підготовки особам, що складають іспит на володіння державною мовою. Пам'ятаймо, що формування високоінтелектуальної та національно свідомої особистості неможливе без досконалого володіння рідною мовою. А, як зазначав **Франсуа Вольтер, свою мову треба вчити все життя!**

Abstract

Bereza Liudmyla

**EXAM AS A TOOL FOR A NEW STATE LANGUAGE CULTURE
IMPLEMENTATION**

The scientific review is devoted to the examination of the state language proficiency level by persons who are obliged to know the state language and use it in the performance of official duties. The relevance and timeliness of testing the language skills of Ukrainians are substantiated. The dynamics of changes in exam versions 1.0 and 2.0 is considered. The legal bases of activity and innovations of the National Commission on State Language Standards are given. Exam tasks are analyzed and typical mistakes of respondents are characterized. The results of the experiment are presented, which emphasize the topics that should be paid special attention to during the preparation of persons who take the exam for proficiency in the state language.

Відомості про автора

Береза Людмила, кандидат педагогічних наук, доцент, старший викладач кафедри української мови та загального мовознавства Черкаського державного технологічного університету, м. Черкаси (Україна), e-mail: abtschinez@ukr.net

Bereza Liudmyla, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Lecturer at the Ukrainian language and general linguistics Department in Cherkasy State Technological University, Cherkasy (Ukraine), e-mail: abtschinez@ukr.net